I

У гаях була хатка убога,
Чоловік жив там з жінкою вкупі,
Одинокі були та бездітні.
Ось пішли вони бога прохати
Аж у Київ, у Лавру святую:
"Дай нам, боже єдиний, дитину!"
Глянувсь бог на їх сльози великі,
На життя працьовите і чесне
І послав він дочку тим убогим.
Ох і дивна ж була та дитина,
Та й не личком же дивна хорошим,
Не очима, як зорі, ясними,—
Тим була, ох, і дивна дитина,
Що, як плаче, не сльози і ллються,
А з очей так і сиплеться жемчуг,
Дорогії блискучії перли,
А як часом вона засміється,
Запашні процвітають троянди...

II

А в тім краї був князь та могутній,
Син єдиний малий був у нього,
От як став той князенко зростати,
То і каже до батька, до князя:
"Ой дозволь мені, батьку, мій князю,
В темнім лісі піти погуляти,
Сполювати чи звіра, чи птаха".
І пуска старий князь свого сина.
Син бере польовничих[1] князевих,
Та ще дядька бере він старого,
І рушають до темного лісу.

III

Довго лісом князенко той їздив,
Сполював птиці й звіру чимало,
А душний був той день і гарячий,
І схотілось князенкові пити.
Ось і бачить він хату край лісу,
Посила польовничого в хату:
"Попрохай ти води нам напитись!"
І пішов польовничий по воду,
Повернувсь і дає він напитись,
"На здоров'я!" — князенкові каже,
Уклоняється низько й звичайно.
Як напився ж князенко, до нього
Промовля польовничий та й каже:
"Ох, і бачив я диво у хаті:
Там дівчатко мале та убоге,
Та і дивна ж такая дитина!
І не личком же дивна хорошим,
Не очима, як зорі, ясними,—
Тим напрочуд дитина та дивна,
Що ввійшов я, дивлюсь — вона плаче,
А з очей так і сиплеться жемчуг,
Дорогії блискучії перли,
А як стала тоді її мати
Забавляти,— вона засміялась,

І посипались в неї додолу
Запашні рясноцвітні троянди".
Здивувався князенко й до хати
Привертає і злазить з коня він,
Увіходить в убогую хату.
Батько й мати вклоняються низько,
А на лаві дівчатко маленьке.
Як уздріло воно, що багато

Все чужих уступило у хату,
Почало собі плакать дівчатко,
І як плаче — не сльози іллються,
А з очей так і сиплеться жемчуг,
Дорогії блискучії перли.
Здивувався князенко та й дуже
І схотілось йому пустувати
(Сам він був ще хлоп'я невелике),
Став ще дужче дражнити дитину,
Щоб дивиться, як сиплеться жемчуг.
От і каже старий його дядько:
"Гей, небоже, покинь пустувати,
А забав лишень краще дитину,
І побачимо, що тоді буде".
На князенкові пояс був срібний, .
Він ізняв його, дівчину бавить.
Перестала тут плакать дитина,
Зацікавилась поясом срібним,
Засміялася з радощів дзвінко,
І посипались в неї додолу
Запашні рясноцвітні троянди...
Здивувалися всі, хто не бачив,
А найбільш од усіх — то князенко;
А побавившись трохи у хаті,
Повернулися знову додому.

IV

І почав молодий той князенко
Все частіше в ліси виїздити,
Щоразу заїздить до дівчини.
Так минають літа помаленьку,
Став князенко вже парубком жвавим,
Стала Леся доросла дівчина,
Рушники вишиває орлами,

Собі посаг готує у скриню...
Ох, і де вони й як умовлялись,
Умовлялися де та стрівались,
Не довідавсь ніхто б про те зроду,
Тільки ж доля і їх не минула:
Покохалися вдвох молодята...

V

От і мовить до діда князенко:
"Покохались ми з Лесею, діду,
То віддай же її ти за мене".
Похилив тоді голову батько:
"Не віддам, бо не буде вам щастя,
Князь не схоче, щоб взяв ти мужичку".
Відмовляє князенко старому:
"Не турбуйся ти, діду, про теє,
Я здобуду од батька дозволу".
Похилився старий головою:
"Ох, не знаю я, що і казати!
Чує серце моє, що неначе
Не без лиха обійдеться Лесі,
Дожида її горе велике,
Якщо дівчина піде за тебе,
Ти ж бо князь, а вона ж то мужичка!
Нехай краще зостанеться дома
Та мужичу роботу справляє".
Не послухавсь князенко старого...

VI

Просить дівчину Лесю князенко:
"Дай мені рушника, що ти шила,
Дай для батька, для князя, голубко!"
От дала той рушник йому Леся,

І поїхав князенко до батька,
Уклонивсь йому в ноги низенько,
Промовляє тоді йому слово:
"Ой, пожалуй мене, князю-батьку!
Одружитися хочу я чесно,
Хочу взяти я дівчину Лесю,
Що зросла у мужичій хатині".
Здивувавсь тоді князь і розсердивсь
І загніваний каже до сина:
"Чи забув, що князького ти роду?
Чи тобі ж та мужичку узяти?"
Промовляє князенко до батька:
"Ой пожалуй мене, князю-батьку!
Хоч дурний іще розум у мене,
Але ж думаю я, що немає
На всім світі такої дівчини,
Як моя та коханая Леся.
Та й не личком же дивним хорошим,
Не очима, як зорі, ясними —
Тим же дивна коханая Леся,
Що, як плаче, не сльози іллються,
А з очей так і сиплеться жемчуг,
Дорогії блискучії перли;
А як часом вона засміється,
Запашні процвітають троянди".
Здивувавсь тоді князь та і каже:
"То все добре, але ж того мало.
Може, й справді та дівчина гарна,
Але ж, може, вона ще лінива
І недбала тобі буде жінка".
Промовляє князенко до батька:
"Не лінива вона буде жінка,
Хоч сам, батьку, поглянь на роботу!"
І князенко рушник той виймає,
А рушник же той мудро пошитий:

Виногради повз край повилися,
Як живії, тремтять наче листям,
Посередині вишито рясно:
Розпростерли орли свої крила,
Мов летіти збираються зараз,—
Ох і дивне шиття в рушникові!..
Здивувався старий тоді батько,
Та й і каже він зараз до сина:
"Коли ж так, то женися, мій сину!
Подивлюсь я на дівчину тільки,
Щоб самому впевнитись на очі".

VII

Та не довго князь-батько впевнявся:
Як побачив він дівчину Лесю,
То й звелів заручити їх зараз.
Перегодом було і весілля,
А бучне те весілля та пишне...
А у князя жила у палаці
І стара, і поганая баба,
Одна пані з магнатів пихатих,
І дочка була в неї вродлива.
І ще здавна гадала все баба
Одружити дочку ту з князенком.
Як побачила ж іншую справу,
Зашипіла, як гадина люта,
І сказала: "Не буде їм щастя,
Згине з світу мужичка проклята!"
Запрохали й її на весілля.
Як скінчився ж бенкет той весільний,
То пішла молода роздягатись,
І пішла тая баба із нею.
Як зосталася ж вдвох з молодою,
Роздягла молоду усю чисто,

Заховала багату одежу,
Ухопила ножа тоді люта,
Молодій повиймала геть очі
Й, бідолашну, її у сорочці
Геть прогнала з князького палацу,
А сама повернулась до князя,
Уклонилась низенько та й каже:
"Ох, і правду казав єси, князю,
Що не буде пуття із мужички,
Одурила вона усіх чисто,
Утекла в дорогому убранні,—
Мабуть, злото сподобалось дуже,
То вона його зараз і вкрала".
Засмутивсь тоді князь і всі гості,
Засмутився князенко ще дужче,
Полилися пекучії сльози.
От і каже князь-батько до сина:
"Не послухався спершу ти батька
І покрив єси соромом рід мій!
Що ж ти маєш тепер вже робити?
Не подоба тобі вдовувати,
І, не живши із жінкою вкупі,
Одружися ти з іншою, сину!
Повінчають нехай тебе знову
Хоч з дочкою цієї старої,
Щоб як-небудь сховати нам сором".
Одмовляє до батька князенко:
"Ой пожалуй мене, князю-батьку!
Я не вірю брехні цій і трохи,
Моя жінка не зрадила, батьку,—
Це страшне лиходійство вчинилось.
Я піду свою жінку шукати,
Чи живую, чи мертву — знайду я.
Лиходія ж тёпер вже я знаю —

Дожида він хай лютої кари!"
По тім слові з палацу він вийшов.

VIII

Бідолашная ж Леся сліпая
Серед ночі блукає — шукає
Собі стежки до рідної хати,
Та сліпому дороги немає:
Не потрапить безщасна нікуди;
Як пішла, так і впала у яму,
А із ями їй вилізти ніяк.
І сидить вона й плаче там гірко,
А з очей в неї сиплеться жемчуг,
Дорогії блискучії перли...
Усю ніч там сиділа безщасна;
Як устало ж веселеє сонце,
То тоді проз ту яму старенький
Дід ішов якийсь в драній свитині
І почув, що хтось гірко ридає,
Зазирнув — аж там дівчина плаче,
Без очей вона плаче, й не сльози,
Тільки жемчуг на землю спадає,
Дорогії блискучії перли,
А сорочка скривавлена біла.
Пожалів її дід той убогий
І узяв за дочку він додому.
Ось живе тоді Леся у нього
І прохає вона його щиро:
"Що я буду вам, діду, казати?
Заберіть ви оце все намисто,
Що наплакала я тут, безока,
Понесіть до князького палацу
І гукайте: "Купіть лиш намисто!"
А як будуть питати: "Що хочеш?" —

То скажіть, хай дадуть одне око".
І послухавсь дідусь тоді Лесі,
Забира жемчугове намисто
Та й іде до палацу князького
І гукає: "Купіть лиш намисто!"
А дочка тої баби й почула.
"Ой купіть,— каже,— мамо, намисто!"
Баба челядь тоді посилає,
І питається челядь в старого:
"За намисто що хочете, діду?"
Дід і каже: "За це — одне око".
Насміялася челядь із нього
І пішла, старій бабі сказала:
"Божевільний той дід та і годі:
За намисто він править аж око!"
І згадала тоді стара баба,
Що у неї єсть Лесині очі,
Віддала вона дідові око,
А собі узяла те намисто.
І приносить дідусь теє око,
Віддає його дівчині Лесі.
Притулила вона його міцно —
Приросло ізнов око до місця.
Ось тоді з одним оком вже Леся
Рушника вишивать починає.
Діда знову в палац посилає
Продавать жемчугове намисто.
Дід пішов, знову править він око,
Не хотіла давать стара баба,
Та дочка намоглася на неї:
"Ви мене не жалієте й трохи,
І намиста вам шкода купити!"
Віддала друге око та баба.
От тепер вже два ока у Лесі,
Вишиває рушник вона пишно:

Виногради повз край повилися,
Як живії, тремтять наче листям,
Посередині ж вишито рясно:
Розпростерли орли свої крила,
Мов летіти збираються зараз...

IX

А князенко безщасний шукає
По далеких світах свою жінку,
Та знайти не здолає ще й досі...
Ось намислив нарешті князенко,
Посила свої вірнії слуги:
"Ідіть,— каже,— ви скрізь закликайте
І старого, й малого зусюди,
І панів, а найбільше простацтво,
Становити обіда я буду —
Чи не вздрю я тоді свою жінку..."
Ось пішли тоді вірнії слуги,
Закликають старого й малого,
І панів, а найбільше простацтво
На обід до князенка в палаци.
Як почув теє дід, то і каже:
"Чуєш, дочко, обід у князенка..."
Промовля тоді Леся до нього:
"Ось візьміть рушника цього, діду,
Та й ідіть на обід до князенка..."
Й почепила рушник той на діда,
Що сама вишивала орлами.
Дід пішов на обід у палаци
І сідає до столу з народом;
Сам князенко там скрізь порядкує
І підносить гостям він по чарці.
І як черга дійшла вже до діда,
То побачив рушник той князенко

І пізнав він, чия то робота.
Затремтіло тоді йому серце,
І питається він у старого:
"Цей рушник відкіля в тебе, діду?"
Каже дід: "Єсть у мене дівчина,
То й рушник вона цей вишивала..."
Ухопив же рушник той князенко
І гукнув на свої тоді слуги:
"Запряжіть мені коні скоріше!"
Запрягли йому коні баскії,
Вдвох із дідом князенко сідає
І до нього він їде негайно.
Як приїхав, поглянув на Лесю:
"Се ж вона! Се ж вона, моя!" — каже.
А вона розцвіла як троянда,
Як зоря, засіяла очима
І до нього упала на груди...
Ох, багато ще на світі щастя!..

X

Потім що ж? До палацу вернулись
І веселі, й щасливі обоє
І навіки зостались укупі,
А із ними і батько та мати,
І старий ще дідусь той убогий;
Тую ж лютую бабу прогнали,
Щоб і дух не смердів її близько.

Ось і казка уся, та і годі!..
В ній і горе ми бачили, й щастя —
Як хто хоче, хай вірить у горе,
А ми будемо вірити в щастя!

[1] Польовничий — слуга, з яким полював князь.